

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/26920> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Genewein, Claire

Title: Vokales Instrumentalspiel in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Die Aufführungspraxis italienischer Instrumentalmusik in der Auseinandersetzung mit Vokalmusik und Text: Quellen und moderne Umsetzung

Issue Date: 2014-06-11

Samenvatting

Dit proefschrift behandelt een bijzonder aspect van de instrumentale uitvoeringspraktijk in Italië in de tweede helft van de 18e eeuw, en wel het instuderen en interpreteren van instrumentale muziek ondersteund door het inzetten van zang en tekst. Deze benaderingswijze is in de actuele historisch geïnformeerde uitvoeringspraktijk bijna volledig in vergetelheid geraakt. Juist daarom heb ik er diepgaand onderzoek naar gedaan.

De eerste drie hoofdstukken bevatten voornamelijk uitspraken die in 18e eeuwse bronnen te vinden zijn en in het laatste hoofdstuk breng ik verslag uit van mijn ervaringen met het gebruik van deze – in de muziekgeschiedenis gewortelde – methode bij mijn onderwijsactiviteiten in het hoger muziekvakonderwijs.

Het eerste hoofdstuk behandelt het begrippenpaar *Cantabile* / *Suonabile* en de ontwikkeling ervan binnen de muziekgeschiedenis. Al gedurende lange tijd bestond er een nauwe band tussen ‘tekst’ en het begrip *Cantabile*, met als tegenpool *Suonabile*. Zang was en bleef in de 18e eeuw voor instrumentalisten altijd een voorbeeld, zo niet het ideale oriëntatiepunt. Zij streefden er daarbij naar de werking en het effect van de menselijke stem zo dicht mogelijk te benaderen. Deze situatie kan grotendeels worden verklaard door het feit dat instrumentalisten aan vele hoven tevens als zangers fungeerden.

In het tweede hoofdstuk wordt een tractaat in briefvorm uit 1778 onthuld, dat op een obscure plek gepubliceerd is en tot nu nauwelijks bij de beschouwingen is betrokken. De auteur was een uitmuntende en intellectueel begaafde musicus uit de kring rond Giuseppe Tartini; hij werd ook door Charles Burney luid geprezen. Thans is duidelijk dat de betekenis van deze bron niet hoog genoeg ingeschat kan worden. Het gaat om Benvenuto Robbio Conte di San Raffaele, die in zijn aanwijzingen voor het vioolspel zeer precies beschrijft hoe men in die periode instrumentale muziek instudeerde met gebruikmaking van zingen en het aanbrenge van teksten in de desbetreffende partijen.

In het derde hoofdstuk wordt een reeks concrete voorbeelden gegeven waaruit kan worden afgeleid hoe veelzijdig de samenhang van zang, tekst en instrumentale muziek in de 18e eeuw is geweest. Het is bekend dat instrumentalisten vrijwel dagelijks dezelfde *Solfeggi* of *Messa di Voce*-oefeningen studeerden als zangers; zij oefenden daarmee onder andere hoe hun expressieve mogelijkheden te optimaliseren. Domenico Corri, de laatste leerling van de beroemde zangpaedagoog Nicola Porpora, publiceerde bij voorbeeld zijn educatieve teksten en muziek, en zijn ariabundels uitdrukkelijk niet alleen voor zangers, maar wel degelijk ook voor instrumentalisten; we kunnen er nu een schat aan materiaal aan ontleen voor de inclusie van zang en tekst in de instrumentale praktijk.

In het vervolg van dit hoofdstuk staan bepaalde componisten en uitvoerende musici centraal. Allereerst gaat het om de uitvoeringspraktische aanwijzingen die Francesco Geminiani in zijn partituren aanbracht: een zeer complex systeem dat slechts in zijn volle omvang te begrijpen is als men het in de context plaatst van de erin opgenomen vocale werken. Een bijzonder geval is Giuseppe Tartini die zelf teksten heeft aangebracht in enkele delen van zijn concerten en sonates. Hij toont daarmee aan dat voor hem niet muziek maar tekst voorop stond en dat juist teksten hem inspireerden bij het componeren. Deze manier van noteren was geen gemeengoed, maar het verschijnsel waarbij men tekst aan instrumentale partijen koppelde was dat zeker wel, zoals de talrijke voorbeelden in deze publicatie laten zien, waarbij nog opgemerkt kan worden dat deze praktijk nog tot ver in de 19e eeuw gangbaar was.

Ook instrumentalisten zelf deden een beroep op vocale muziek, teneinde versieringen en het aanbrengen van expressie te oefenen; bewijs hiervoor is o.a. de muziekcollectie van een onbekende fluitist uit de periode rond 1790, waarin deze laat zien dat hij gebruik maakte van teksten van en voor aria's.

Vaak gebruikten componisten het werk van collega's voor eigen doel, maar de bronnen van wat men toch wel plagiaat zou kunnen noemen zijn vaak niet op te sporen. Er is wel een voorbeeld van het overnemen van een opera-aria van Baldassare Galuppi als eerste deel van een concert voor fluit en orgel door een onbekende componist. Maar de solist kan nu wel met gebruikmaking van de inhoud en betekenis van de aria tot een veel betere interpretatie van dat eerste deel komen. De geschiedenis en ontwikkeling van dit stuk worden in dit hoofdstuk op basis van de ter beschikking staande bronnen uiteengezet en dit dient als voorbeeld van de ontstaanswijze van dergelijke stukken.

De blik die in de 19e eeuw wordt geworpen laat duidelijk zien dat de traditie van het plaatsen van tekst onder instrumentale partijen ook toen nog staande praktijk was. Tot onze verbazing blijkt zelfs Franz Liszt bepaalde partijen in zijn orkestpartituren nog van tekst te hebben voorzien. Op zijn laatst vanaf dat moment in de muziekgeschiedenis is het gebruik van tekst en 'zingen' bij het interpreteren van instrumentale muziek in vergetelheid geraakt, zoals ook fluitist en fluitbouwer Theobald Böhm in 1871 tot zijn spijt vaststelde: hij roept musici nogmaals op om bij articulatie, frasering en interpretatie de hulp van teksten van aria's en andere vocale muziek in te roepen.

In het vierde hoofdstuk laat ik zien hoe ik de uit de bronnen opgegraven kennis vruchtbaar heb kunnen inzetten bij mijn onderwijs in diverse conservatoria. De vraag of zingen en het integreren van teksten in de instrumentale praktijk ook thans nog een positieve werking kan hebben in het onderwijs aan instrumentalisten kan ik zonder meer positief beantwoorden. Eerst leerden de studenten gezongen oefeningen (vocalises) en daarna plaatsten ze zelf gekozen teksten onder verschillende partijen van sonates en concerten uit de 18e eeuw. Vervolgens werden deze gezongen en tenslotte op hun eigen instrument gespeeld. In alle gevallen werkte dit gunstig uit op de diepgang en expressiviteit van hun interpretaties, zelfs als hun tekstkeuze niet ideaal of volledig overtuigend was. Het moet worden toegegeven dat deze activiteit voor de studenten vaak moeilijk was en ook veel tijd kostte, maar iedereen vond alles overziende dat men zeer veel baat bij het experiment heeft gehad. Mijn eigen pogingen om door het gebruik van tekst en zingen in mijn interpretaties nieuwe wegen in te slaan zijn in de beide ingesloten CD's gedocumenteerd.